

**Modern Türklük
Araştırmaları Dergisi**

Cilt 1, Sayı 1 (Kasım 2004)

Mak. #3, ss. 20-41

Telif Hakkı © Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

SSCB Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Cumhuriyeti'nde Kazak Dilinin Genel Durumu

Gülnur Smagulkızı Boranbayeva

Abay Adındaki Almatı Devlet Üniversitesi

ÖZET

Kazak topraklarında Rus istilâsıyla birlikte başlatılan nüfusu Ruslaştırma, dili Rusçalaştırma siyaseti SSCB döneminde sistemli biçimde ilerletilmiş ve büyük ölçüde başarıya ulaşmıştır. 1980'li yıllardan itibaren Kazaklar arasında Kazakçanın millî dil olarak önemini yitirmesi ve unutturulması karşısında bir uyanış başladı. SSCB'nin dağılması ve Kazakistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden sonra ana dili ve devlet dili olarak Kazakçanın durumunu iyileştirmek için çeşitli kanunlar çıkarılarak bazı uygulamalar başlatıldı. Bu çabaların başarıya ulaşması, devlet kurumlarının ve her şeyden önce birey olarak vatandaşların bunu samimiyetle istemesine bağlıdır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Kazakistan, Kazaklar, Ruslaştırma, SSCB, dil durumu, dil planlaması

ABSTRACT

In Kazak areas, the Russification policy of the Kazak population and their language begun by means of the Russian invasion. This policy systematically has been developed in USSR period and largely achieved to success. To lose the importance as a national language of Kazak language and to be made Kazaks forget their languages caused to begin an awakening from the beginnings of 1980s. After the fall of USSR and the independence of Kazakstan, some regulations have been legislated for improving the situation of Kazak language as a mother tongue and a state language and the related practices have been begun. The achievement of these efforts is due to genuinely wish the officials and the Kazak citizens.

KEY WORDS

Kazakistan, Kazaks, Russification, USSR, linguistic situation, language planning

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Türk cumhuriyetleri arasında 17 milyon nüfusa ve 2.717.000 km² yüzölçümüne sahip olan Kazakistan Cumhuriyeti'nin devlet dili, Kazakçadır.

Kazak şairi J. Moldağaliyev'in ifadesiyle "bin kere ölüp, bin kere yeniden dirilmiş" olan Kazakçanın tarihi, Sovyetler Birliği döneminde diğer Türk dilleri gibi siyasi ve sosyal şartların etkisinde kalmıştır.

1552 senesinde Kazan'ı istila eden Çarlık Rusyası, bu tarihten hemen sonra Kazak bozkırlarına akın etti ve sömürgecilik faaliyetlerine başladı. Kazak halkının 1916'ya kadar Çarlık Rusyası sömürgeciliğine karşı vermiş olduğu millî mücadelelerine rağmen, Kazakistan toprakları tamamen istila edilmişti. Rusya Çarı 1. Nikola 22 Haziran 1854 tarihinde çıkardığı bir fermanla Kazak topraklarının Rusya hâkimiyeti altına girdiğini ve Kazak halkının Rusya'ya tabiyetini resmen ilân etti. Bundan sonra Ruslar, Kazak bozkırlarına hızlı bir şekilde iskân edilmeye başladılar.

Rusya'da Çarlığın devrilmesinden sonra, yeni bir sömürge modeli olan Sovyetler Birliği, 1917 senesinde Kazakistan'ı ele geçirdi. Sovyetler Birliği'nin kuruluşundan itibaren milliyetçi Kazak aydınları ile devlet adamları, Kazakçanın gelecekteki durumuyla ilgili duydukları endişe dolayısıyla Kazakça ile ilgili bir karar aldılar.

Kırgızistan (Kazakistan) Merkezî İcra Komitesinin 22 Kasım 1923 tarihinde yayımladığı Devlet ve Yazı İşlerini Kazak Dilinde Yürütmesiyle İlgili Genelge

Bu genelgede ele alınan esas konular şunlardır:

1. Bu genelge doğrultusunda 1 Ocak 1924 tarihinden itibaren Kazak nüfusunun yoğun olduğu resmî evraklar ve belgeler Kazak dilinde yürütülsün;
2. 1 Temmuz 1924 tarihinden itibaren Kazakistan genelindeki bütün işlemler Kazak dilinde gerçekleştirilsin;
3. Resmî işleri Kazak dilinde yürütme konusunda Merkezî Komisyon yerel bölgelerdeki, özellikle Semey vilâyetindeki işlerin denetimini güçlendirmeye çalışsın.
4. Kazak memurlarından nahiye sekreterlerini hazırlayacak kurslar şu şekilde düzenlensin:
 - a) Semey bölgesi için Semey şehrinde 38 kişilik;
 - b) Akmola şehrinde 30 ve Kızıljär'da 20 kişilik;
 - c) Kostanay vilâyetinde 25 kişilik;
 - ç) Aktöbe vilâyeti için Aktöbe şehrinde 20, Şalkar'da 20, Torğay'da 20 ve

Temir’de 15 kişilik;

d) Bökey vilâyeti için Orda şehrinde 25 kişilik;

e) Oral vilâyetinde 40 kişilik;

f) Aday kazasında 30 kişiye kurs açılsın. Ornbör vilâyeti için özel bir kursa ihtiyaç olmadığı bildirilsin.

Bu yüzden Ornbör vilâyetine bağlı dört Kazak nahiyesine Bölge Sovyet Parti Mektebinden 10 kontenjan ayrılsın.

5. Sovyetler Birliği İcra Komitesi Başkanlık Heyeti’nden, vilâyet memurlarını yetiştirme ve ihtiyaçlarını karşılamak için devlet hesabından para talebinde bulunulsun.
6. Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nde resmî yazı işlerini yürütmek için para temin etmek ve özel bir vakıf kurma işiyle de Kırgız Halk Komitesi Heyeti görevlendirilsin.
7. Ornbör şehrinde Kazak Öğretmenler Kursunu açma işinin ciddi bir şekilde çözülmesi için bir komisyon kurulsun.
8. Bu Komisyon, merkez ve yerel bölgelerdeki sendika birlikleriyle sıkı bir ilişki içinde çalışsın.
9. Resmî işlerini Kazak dilinde yürütme konusundaki komisyonun bütün karar ve genelgelerini yerine getirmede Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ndeki İcra Komitesi görevlidir”

kararı alındı. Bu karar doğrultusunda az da olsa Kazakçada iş yürütüldüğünü arşiv belgeleri doğrulamaktadır.

Örneğin, Aktöbe vilâyetinin devlet arşivinde bulunan bir belge dikkate değerdir.

Aktöbe Bölgesi İcra Komitesinin Savcı Yardımcısının Dikkatine:

15 Haziran 1924. Kopya

Rapor:

Mayıs ayı boyunca Başkanlık Heyetinin işi şu şekilde yürütüldü. Kırgız dilinde işi yürütme seviyesi yeterli derecededir. Kırgız nahiyelerinde Rus tercümanları Kırgızca uzmanlarla değiştirildi. 4. Halk Mahkemesinde de işler Kırgız dilinde yürütülmektedir.

Genel olarak devlet arşivlerinde (1924 senesinde) Temir ve Torğay bölgelerinde açılan kurslardan mezun olan 45 kişi nahiyelerde resmî yazı işlerini Kazakça yürütmeye başlamıştır.

Bu uygulama yaygınlaşmaya başladığı sırada 1928’de Kazak aydınlarını ortadan kaldırma siyaseti devreye girdi. Onlara “eski zengin ve soyluların çocukları” ve “milliyetçiler” gibi suçlar yüklendi ve sürgün edildiler. Bu yüzden Kazakçaya devlet

tarafından tanınan bu ayrıcalık sonuca ulaşmadan yarıda kesildi. Dahası bu işin başında bulunanlar da milliyetçi düşman olarak suçlandılar. Az sayıdaki Kazak aydınlarının kaderiyle oynadılar.

Sovyet Hükûmetince, 1929-1933 seneleri arasında Kazak halkı mal ve mülkünden edilerek sunî açlığa maruz bırakıldı. Sovyet Hükûmeti, soykırım siyasetini iki istikamette yürüttü:

- 1) Millî konuları ele alan Kazak aydınlarını ölüm cezasına mahkûm etmek;
- 2) Halkı açlığa maruz bırakmak;

Bunun sonucunda da Kazakistan'da yerli olan Kazakların sayısı azaldı ve tam tersine Slav kökenlilerin, özellikle Rusların sayısı artmaya başladı. Açlıktan ölen ve hayatta kalabilmek için Doğu Türkistan'a ve diğer ülkelere kaçanların sayısı 2 milyonu buldu. Bunu, istatistik belgelerle şu şekilde göstermek mümkündür:

1. Kazakistan Genelinde Bağımsızlık Öncesi Kazak ve Ruslar'ın Nüfus Sayımlarına Göre Oranlar (bin üzerinden)

	1926	1939	1970	1989
Kazaklar	3.628.000	2.833.000	4.234.000	6.534.000
Ruslar	2.165.000	2.877.000	5.251.000	6.228.000

Açlık ve kolektifleşme yıllarında baştan geçirilen zorluklara rağmen hükûmette çalışan Kazak aydınları, dil konusuna önem vermeyi sürdürdüler. Örneğin, aşağıda verilen belge ekinde dille ilgili şu hususlara yer verilmişti:

Büro Meclisi No: 180. P.6

27 Ekim 1933 yıl:

Kazakistan Merkezî İcra Komitesi Başkanlık Heyetinin Kararı:

- 1) Doğu Kazakistan, Karağandı, Aktöbe, Almatı bölgelerinin Kazak ilçelerinde 1 Ocak 1934 tarihinden itibaren bütün işler Kazak dilinde yürütülsün;
- 2) Kazak dilinde iş yürütebilen çeşitli uzmanlar yetiştirilsin.
- 3) Bütün yerel ve bölgesel organlar, ilçelerle olan ilişkilerini Kazak dilinde yürütsün;
- 4) Bölge, ilçe ve resmî makamların memurluklarına Kazaklardan uzmanlar yetiştirilsin;
- 5) Bu karara uymayanlar suçlu olarak tanıtılsın.

Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti İcra Komitesinin Başkanı Ernazarov:

Sekreter, (Özel Kalem Müdürü) Asılbekov

Aynı yıl (1933) içinde gerçekleştirilen bir sonraki toplantıda da dille ilgili bir çok önemli konular ele alındı:

- 1) Bütün İcra Organları (Kazakistan İcra Komitesi, Kazak Sovyet Sosyalist

Yüksek Mahkemesi ve Savcılık Bölümleri, Halk Komitesi Sağlık Bölümü, Devlet Bankası, Bölgesel Tasarruf Kasaları, Kazakistan Orman İşleri Kurumu , Kazak Ticaret Kurumu ve benzerleri) Kazak dilinde iş yürütmelidir.

2) 1933 yılının sonunda polis ekiplerinin Kazak dilinde iş yürütmesini sağlamak;

3) 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti sınırları içerisindeki bütün iletişim, koordinasyon bölümleri, mektup, haberleşme, para havale işlemleri v.s. işlerin evrakları Rusça ile birlikte Kazakça yürütülsün.

4) Türkistan-Sibirya Müdürlüğü yönetimine kendi birimlerini Kazaklaştırmak için, bütün istasyondaki bilet satıcıları, istasyonlardaki işçi ve nöbetçileri, istasyon üst kurul memurları v.s. makamlarda Kazak işçileri veya Kazakça konuşabilen diğer halklardan kadroların çalışması sağlansın.

5) Halk Komiserliği Emek ve İskân Komitelerine Kazak dilini öğrendikleri için diğer uluslardan uzmanları teşvik etme ve ek ücret sağlama konusunu çözmek 1 ay içerisinde halledilsin.

6) Yerel komite sorumlu kurumlarla işbirliği yaparak 3 ay içerisinde Kazakçada yazı işlerini yürütmek için terminoloji belirlenmesi;

7) Bütün öğretim merkezlerinde Kazak dili dersinin konulması v.s. faaliyetler ele alındı.

Bu tür milliyetçi girişimlere rağmen bu dönemde Kazakçanın resmî kurumlarda geniş bir şekilde uygulanmasını engelleyen sebeplerin başında, Kazak uzman kadroların yetersizliği ve gerekli eğitim-öğretim araçlarının yokluğu, Kazak dilinde yazı araçlarının (daktilo) olmayışı ve benzerleri sayılabilir.

Bunlar geçici sebeplerdi. Kazakçanın uygulanışında engel olan esas sebep ve faaliyetler ise şunlardır:

I. Demografik sebepler:

1) 1917-1924 seneleri arasında gerçekleştirilen iç savaş ve Sovyet Hükûmeti darbesi sonucunda 1 milyona yakın Kazak'ın ölmesi;

2) 1929-1933 seneleri arasında kollektifleştirme faaliyetleri ve Kazakistan için özel olarak uygulanan sunî açlık sırasında yaklaşık 2 milyon Kazak'ın ölmesi ve sınır dışına göç etmesi;

3) Tarih boyunca Kazaklara ait olan toprakların Sovyetler Birliği'nin diğer Cumhuriyetlerine verilmesi. Örneğin, 1917'den 1924'e kadar Kazakistan'ın başkenti olan Orınbor'ın Rusya Federasyon Cumhuriyetine, Güneydeki birçok ilçelerin Özbekistan'a verilmesi;

4) 1936-1937 senelerinde başlayan siyasî soykırım sonucunda Kazak aydınlarının % 80'inin kurşuna dizilmesi ve Sibirya'ya sürgün edilmesi;

5) 2. Dünya Savaşı'na 1 milyon 119 bin Kazak'ın katılması ve hayatlarını kaybetmeleri.

II. Göç sebepleri, yani diğer ulus temsilcilerinin sayısının artması;

1) Sovyet Hükûmeti'nin kuruluş yıllarında Rus soylularının Kazakistan'a sürgün edilmesi;

2) Sanayileşme döneminde (1930-1940) ülkeye diğer ulus temsilcilerinin (Rus, Ukrayn, Beyaz Ruslar, Yahudiler v.s.) akın etmesi;

3) 2. Dünya savaşı sırasında savaş tehlikesi geçiren Rus, Beyaz Rus, Ukrayn gibi halkların ve Stalin tarafından şüpheli olarak nitelendirilen halkların (Volga Almanları, Çeçen, Karaçay, Kırım Tatarları, Korelilerin v.s.) Kazakistan'a yerleştirilmesi;

4) 1950'li yıllardaki Yeni Tarım Alanlarını Açma Projesi dolayısıyla getirilen Slav kökenli halkların Kazakistan'a yerleştirilmesi;

Bütün bunların sonucunda 1991 yılında bağımsızlığını elde eden Kazakistan nüfusu içinde Kazakların oranı sadece nüfusun % 41'ini oluşturuyordu.

III. Sovyet Birliği'nde "Ulus Dilini Merkezîleştirme", yani Ruslaştırma siyasetinin Kazakistan'da uygulanan faaliyetleri:

1) Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserleri Heyetinin 2 Şubat 1921 tarihindeki "Cumhuriyet'in Devlet Organlarında Kazak ve Rus Dillerini Kullanma Konusu" raporunda "Cumhuriyet'in bütün merkezî ve bölgesel kurumları evrak ve ilişkilerini Rus dilinde gerçekleştirecektir", "Cumhuriyetin il kurumları evraklarını, merkez ve vilâyet kurumlarıyla olan ilişkilerini Rus dilinde yürütecektir" şeklinde yazılmıştır.

2) 5 Nisan 1938'de "Kazak okullarında Rus dilini zorunlu bir dil olarak öğretmek konusunda" özel karar çıktı.

3) Bolşevik Komünist Partisi (VKPb) Merkez Komitesi Rusya Federasyonu Cumhuriyeti (RSFSR) Eğitim Bakanlığı, Kazakistan için orta okul (ilk okul, orta okul ve lise dâhil 10 yıllık okul sistemi)'ün 5 ve 10 sınıfları için Rus dili uzmanlarından 500 öğretmen, önlisanslılar için 40 öğretmen, pedagojik yüksek öğretim kurumları için de 22 öğretmen gönderilmesi hakkında bir istekte bulunma konusunda özel bir madde eklendi.

4) Eğitim ve Öğretim Bakan Yardımcısı A. Ayupov'un "Cumhuriyetimizdeki Kazak ve diğer ulus dillerinde eğitim vermekte olan okullarda Rus dilini öğretmek" başlıklı konuşma metninde Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bölgesel Eğitim Bölümleri Başkanları Heyeti Kararında ek ders kitapları yayınlama, Rusça derslerin sayısını artırma, ücret verme konusunu tekrar gözden geçirme gibi pek çok öneride bulunulmuştur.

5) 1938 yılının Nisan ayında Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Merkezî

İcra Komitesi 61 numaralı Kararı "Millî Okulları Yeniden Yapılandırma Hakkında" başlığını taşımaktadır.

Bu Karara göre, Kazakistan'daki millî okullar "burjuva-millî ideolojisinin ocağı ve çocukları Sovyet Hükûmeti'ne karşı eğiten kurum" olarak nitelendirildi ve sayıları azaltıldı.

6) Alfabe, üç kere değiştirilerek Kiril alfabesi uygulanmaya konuldu.

7) Millî diller geçici olarak değerlendirildi, Merkezî dil olan Rus dili siyaseti sistemli bir şekilde yürütüldü.

a) Resmî evraklar

b) Standart evraklar

c) İnsanların özel evrakları

ç) Ticaret, Banka, Posta v.s. bütün işler Rus dilinde gerçekleştirildi.

8) Bilimin bütün dallarında araştırma dili, Rus dili olarak tanındı.

Kazak dili ve edebiyatı, tarihi ile ilgili araştırmalar genellikle Rus dilinde yazıldı. 1960'da Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi ile SSCB Bakanlar Kurulu Heyetinde "Tezlerin kalitesini ve bilimsellik derecesi ile unvanlık sistemini geliştirme kararı alındı. Bu kararda "bilimde sosyalizm ve komünizmin ilkesi ve tecrübesi şart koşuldu" diye kaydedildi.

Rus dilinin üstünlüğü, özellikle eğitim-öğretim sahasında güçlendirildiğini, Sovyetler Birliği'nin son yıllarında uygulanan Kazakistan SSC Eğitim Bakanlığı faaliyetlerinde görmek mümkündür.

1) Şımkent, Kökşetav, Taldıkörğan ve Aktöbe şehirlerindeki pedagojik enstitüler Rus dili öğretmenlerinin bilgilerini artırmak amacıyla özel fakülteler açılmıştır;

2) Öğretmenler Bilimini Geliştirme Merkezî Enstitüsünde Rus Dili Bölümü açılmıştır;

3) Üniversitelerdeki "Millî Okullar İçin Rus Dili ile Edebiyatı" Bölümünde kadrolar yetiştirmek için fazla öğrenci kontenjanı sağlanmıştır.

4) Kazakistan'dan her yıl 220 öğrenci Rusya, Ukrayna Üniversitelerine Rus dili ve edebiyatı dalında eğitim almak ve uzmanlaşmak için gönderilmiştir.

5) Öğrenciler Rusça pratiklerini geliştirmek için Rusya'ya gönderilmiştir.

6) Millî okullarda 1-10. sınıflarda Rus dilinin haftalık dersi artırılmıştır.

7) Küçük yaş grubundaki çocuklar için okul seviyesindeki ders kitapları hazırlanmış ve yeniden gözden geçirilmiştir.

8) "Rus Dilini Öğreniyorum" isimli serinin kitapları "Mektep" yayınlarında basılmıştır v.s.

Bu tür faaliyetler sonucunda Kazakların Rus dilini öğrenme düzeyi, 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin nüfus sayımının belgelerine göre Sovyetler Birliği'ndeki Rus olmayan halklar arasında üçüncü sıraya yükselmiştir:

Beyaz Ruslar	% 57
Letonyalılar	% 56,7
Kazaklar	% 50,6

Sovyetler Birliği'nde devletin Rus diline üstünlük sağlama siyaseti, 1980'li yılların ortasına kadar devam etti.

Devlet tarafından sürekli dışlanan ve önem verilmeyen Kazak dili iki dillilik ortamında hayatını devam ettirdi. Fakat vurgulanması gereken şudur: Kazakistan'daki iki dillilik sadece Kazaklara özgüdür. Meselâ, Kazak yazarlarının çoğu kendi eserlerini iki dilde de yazabilir. Milliyeti Kazak olan bir kişi kendi ana diliyle birlikte resmî ortamda Rus dilinde de konuşabilir. Buna karşılık Kazakistan'lı Ruslar için her zaman ana dili de, resmî dil de bir tek Rus dili olmuştur.

Kazak dilinin kaderinin değişmesine ve genel olarak Sovyetler Birliği'nin dağılmasına 1986 yılında, Almatı şehrinde gerçekleşen Aralık olayının büyük etkisi oldu. Gençlerin ayaklanmalarının bir sebebi de millî dil probleminden kaynaklanıyordu. Yani, ana dilin kullanım alanını, aile sınırları içerisinde bırakan Sovyet rejimine ilk kez Kazak gençleri başkaldırdı. Bu ayaklanma, yıllar boyunca süren merkezileştirme siyasetine vurulan ilk ve önemli bir darbe olmuştur.

Aralık olayları, 1933 yılında alınmış olan kararın üzerinden 50 yıl geçtikten sonra Hükûmet'e "Cumhuriyet Genelinde Kazak Dilini Öğretmek ve Geliştirmek" kararını çıkarmaya zorladı. Bu doğrultudaki faaliyetler şunlardır:

1) "Cumhuriyet'te Kazak Dilini Öğrenmeyi Geliştirmek Hakkında" Kazakistan Merkez Partisi Kararı (28 Mayıs 1987) tarihinde çıkarıldı.

2) Eğitim Bakanlığı tarafından Kazak dili ve edebiyatını okutmakla ilgili 12 standart belgeden oluşan 5 numaralı emir ve öneriler bildirilerini yayınladılar.

3) Bu karardan sonra Rus dilinde eğitim veren çocuk yuvaları ile orta okul (11 yıllık okul) sınıflarında ilk kez Kazak dilinin haftada bir saat okutulmasına karar verildi.

4) Ibray Altınсарın Pedagojik İlmî Araştırma Enstitüsü'nde Rus sınıflarında Kazak dilini öğretmek konusuyla ilgilenen özel bir bölüm açıldı.

5) 1988 yılında "Mektep" yayınlarından Rus sınıflarının öğrencileri için ilk kez Kazakça-Rusça Sözlük hazırlandı.

6) Kazakistan Cumhuriyeti genelinde ilk kez Pavlodar, Aktöbe, Taldıkorgan, Arkalık, Oral ve Jambıl şehirlerindeki Pedagojik Enstitülerde Rus sınıfları için Kazak dili uzmanları yetiştirecek fakülte bölümleri açıldı.

Aralık olayları olarak anılan başkaldırıya rağmen Cumhuriyetin başına Kazakistan Merkez Komünist Partisi Başkanı olarak gelen G.V. Kolbin, Kazakistan Yazarlar Birliği Genel Toplantısında yıllar boyunca sürdürülen Ruslaştırma siyaseti dolayısıyla ana dillerinden mahrum bırakılan Kazaklar artık “kendi ana dillerine değer vermeyen, unutmüş olan nihilistler” diye suçlanmıştı. (18 Şubat 1987)

22 Mayıs 1989 tarihinde *Kazak Edebiyatı* gazetesinde bir çok Kazak bilim adamlarının Merkez Komite’ye “Kazak Diline Resmî Dil Statüsü Tanınması”nı isteyen mektubu yayımlandı. Kazakistan halkının bütün kamuoyu bu isteği desteklediler.

22 Eylül 1989 tarihinde Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Yüksek Heyeti “Dil Hakkında Kanun” çıkardı. Bu kanunun 1. Maddesinde Kazak diline devletin dili statüsü verildi. Kanununun 10. Maddesinde de “Kazakça, Rusça resmî kurumların iş yerlerinin evrak düzenleme dilidir” denilmiştir.

Yani, Kazak dili devlet dili olarak değer kazanmış oldu. Bunun yanında Rus dilinin de resmî dil olarak kullanılması tanındı.

Bu kanun tasarısının hayatta aktif bir şekilde uygulanması için 21 Ekim 1989 tarihinde, öncelikle Cumhuriyet genelinde Kazak Dili Kurumu, 1992 yılında ise Uluslararası Kazak Dili Kurumu kuruldu.

Kurumun asıl amacı:

- Kazak dilinin Cumhuriyet genelinde ve diğer ülkelerde geniş çapta kullanılmasıyla ilgili devlet düzeyinde ve çeşitli toplumsal dernekler ile kültürel merkezlerle ve vatandaşlara yardım etmek, fikir alışverişinde bulunmak;

- Kazak dilini öğrenmek isteyen diğer yabancı uyruklu vatandaşlarla dostluk ilişkileri sağlamak, Kazak dilinin Cumhuriyet genelinde ve yabancı ülkelerdeki durumunu sosyal açıdan araştırmak ve geliştirmek konusunda gerekli makamlara öneride bulunmak ve dikkatlerini çekmek;

- Devlet resmî dilini yaygınlaştırmak amacıyla bütün verimli metotlardan yararlanmak ve özellikle kamuoyu ve medya (radyo, televizyon, basın yayın v.s.) araçlarını geniş çapta kullanmak;

- Genel olarak çoğunluğun bir araya geleceği bütün toplantılarda dil engellerini kaldırmak için simültane tercüme sistemlerinin uygulanmasına yerel idarecilerin dikkatini çekmek;

- Dil ortamını oluşturacak okul öncesi kurumlar ile okullara olan ihtiyaçların karşılanmasını denetlemek, aile ortamında, kurumlarda, okullarda, bütün toplumsal ortamlarda devletin resmî diline olan istek ve arzuyu artırmak, vatansever vatandaşlar eğitimine yardımcı bulunmak;

- Süreli yayınları, medya araçları ile terminoloji, tercüme, onomastik, dil siyaseti, resmî evraklar ve diğer önemli konular hakkında geniş çapta fikir alışverişini

sağlamak;

- İlmî basın yayınları hazırlamak, dil kültürünü geliştirmek ve dil bilimi ile ilgili olan bilgileri artırmaya yönelik faaliyetleri düzenlemek, dil kutlamaları, müsabakalar ve toplantılar düzenlemek, özellikle gençlerin ana diline olan sevgisini artırmak gibi amaç ve görevleri yerine getirmek doğrultusunda çalışmaktadır.

Kurum işlerini Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası, Dil Kanunları ve kendi Tüzüğü ile uluslararası insanlık normları esasına dayanarak yürütmektedir.

Şubat 1990 yılında Kazakistan Komünist Partisi Merkezî Komitesi ve Cumhuriyet Hükûmeti millî dili geliştirmeye katkıda bulunacak küçük ebatta *Ana Dili* adında bir gazete yayınlama konusunda karar aldı. Yani, halkın isteği gerçekleşmişti. Bu gazete bugüne kadar Kazak dilinin kendi vatanında düştüğü durumu tekrar yaşamaması için hizmet etmekte olan tek yayın organıdır.

Kazak diline dair devlet tarafından yapılan kanunları üç temel dönem ayırmak mümkündür:

1. 1989-1997 arası:

1989 senesinde kabul edilen “Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Dil Kanunu;

30 Ağustos 1995 tarihinde referandumda kabul edilen Kazakistan Cumhuriyeti’nin Anayasası

Bu Anayasa’nın 7/1 Maddesinde “Kazakistan Cumhuriyeti’nin devlet dili, Kazak dili, resmî dili Rus dilidir.” denilmiştir...

2. 1997-2001 arası:

Kazakistan Cumhuriyeti’nin Diller Kanunu. 17 Temmuz 1997. Bu kanunun temel maddeleri:

4. Madde: Kazakistan Cumhuriyeti’nin devlet dili, Kazak dilidir.

Devlet dili, devletin bütün yerlerinde, toplumsal ilişkilerin bütün sahasında kullanılan yönetim, yasama ve mahkeme işlerini yürütme ve resmî evraklar düzenleme dilidir.

Kazakistan halkını birleştirmenin en önemli faktörü olarak tanınan devlet dilini öğrenmek her bir Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşının görevidir.

Hükûmet veya Devletin Yerel İcra Organları, Kazakistan Cumhuriyetinin devlet dilini geliştirmeye, onun uluslar arası saygınlığını güçlendirmeye, Kazakistan Cumhuriyeti’nin bütün vatandaşlarının devlet dilini özgürce ve ücretsiz öğrenmesinde gereken bütün düzenleyici maddî ve teknik imkânı sağlamaya; Kazakistan dışında bulunan Kazaklara ana dilini koruma ve geliştirmesi için yardım göstermekle görevlidir.

5. Madde: Rus dilini kullanma:

Devlet kurumlarında ve yerel yönetim organlarında Rus dili resmî dil olarak Kazak diliyle birlikte kullanılacaktır.

24. Madde: Dil Hakkındaki Kanuna Uymayanların Durumu

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Dil Hakkındaki Kanunu'nun çiğnenmesinde kusurlu olan devlet organları, özel şirketlerin başkanları, ayrıca bireyler de Kazakistan Cumhuriyeti Kanunu'na göre sorumlu sayılacaktır. Üst makamdaki kimsenin devlet dilini bilmemesi bahanesiyle vatandaşların isteklerini geri çevirmesi, devlet dilinde ve diğer dillerde hizmet verilecek sahalarda onların kullanılmasına herhangi bir engel oluşturmaması, Kazakistan Cumhuriyeti kanunlarında gösterilen suç doğuracaktır.

2001'den bu yana geçen süre içerisinde Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev'in 7 Şubat 2001 tarihindeki No: 550 imzalı kararıyla onaylanan "2001-2010 Yılları Arasında Dillerin Kullanışı ve Geliştirilmesine İlişkin Devlet Projesi"ni hayata geçirdi.

Bu proje devlet dili, Kazak diliyle birlikte Kazakistan'daki diğer ulusların temsilcilerinin dillerinin gelişmesine destek gösteren kanun taslağı konumundadır. Projenin gerçekleşmesi konusunda Hükûmete her yıl 30 Haziran ile 30 Aralık tarihlerinde Kültür, Medya ve Toplumsal Anlaşma Bakanı değerlendirme yapacaktır.

Kazak dilinin devletin dili olarak oturtulmasında bağımsızlığın her yılının büyük payı vardır.

1980'li yılların sonu ile 1990'lı yılların başlarında millî şuur ve millî dile olan saygıyı oluşturmak, millî kültürü canlandırmak, millet kavramına özgü bütün değerleri halkın şuurunda uyandırmak faaliyetleri yürütüldü.

Bundan sonraki senelerde de Kazakistan'ın devlet dilinin Kazakça olduğu, bu dilin kendi vatanında sadece Kazakistan'da gelişeceği, devletin resmî dilini öğrenmek zaruretini belirleyen faaliyetler gerçekleştirildi.

Çocuk yuvaları, ilk okul, orta okul, lise, kolej, yüksek öğretim kurumlarında daha önceleri Rus dilinde eğitim gören sınıflarda Kazakça dersler faaliyete geçti. Bunlara ilgili projeler, araç ve gereçler, bilim adamları tarafından hazırlandı. Bu faaliyetler devam etmekte ve eksiklikleri tamamlanmaktadır.

Liselerden mezun olanların da zorunlu olarak Kazakça sınava tabi tutulması karara bağlandı.

Önceleri sadece Rusça eğitim uzmanları eğiten yüksek öğretim kurumlarında Kazak sınıfları açıldı.

Genel olarak eğitim sahasındaki Kazakçanın başarıları gittikçe artmaktadır. Örneğin, Kazakistan'ın eski başkenti olan Almatı şehrinde 1980'li yılların sonuna kadar sadece 1 Kazak okulu, 3 yatılı okul vardı. Son verilere göre Almatı şehrindeki

171 okulun 33'ü Kazakça, 57'si karma (Kazakça ve Rusça), 81'i Rusça eğitim veren okullardır. 1995-96 yıllarında Kazakistan'da genel olarak orta öğretim okullarında Rus dilinde öğrenim gören öğrencilerin sayısı Kazak dilinde öğrenim gören öğrencilere göre 236.500 daha fazla idi. Son yıllarda, 2000-2001 senesinde ilk defa Kazak dilinde öğrenim gören öğrencilerin sayısı 1.692.700 oldu ve böylece Rus dilinde öğrenim gören öğrencilere göre 231.200'e arttı. Rus dilinde öğrenim gören öğrenciler şehirlerde daha fazladır. Örneğin, Astana'da 47 orta öğrenim okulu mevcuttur. Ancak bunların sadece 9'u Kazak dilinde eğitim veren okullardır.

Son senelerde devlet daireleri ve kurumlarında, iş yerlerinde evrak ve belgelerin Kazakçada yürütülmeye başlaması bilim sahasında da kendi etkisini gösterdi. Bu, çocuklarına Rusça eğitim vermekte olan çoğunluğun, özellikle Kazakların da Kazakçanın geleceğine olan güvenini artırdı.

Bazı devlet kurumları, örneğin Adalet Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı, İletişim Bakanlığı devlet dilini öğrenmede aktif rol alan ve evrakları devlet dilinde hazırlayan memurlara % 20-25 ek ücret ödemeyi tecrübesine dâhil etmiş durumdadır.

Dil projesinde belirlenen sürelerle uygun olarak, bugün Kazakistan'ın 4 bölgesinde resmî evrakların devlet dilinde düzenlenmesine tamamen geçildi. Bu bölgeler, halkının % 90'ı Kazak olan Kızılorda, Jambıl, Güney Kazakistan, Atırav vilâyetleridir.

Kazakistan'da devlet dilinin bütün bölgede istenildiği derecede kullanılmamasının başka bir sebebi, demografik durumdan kaynaklanmaktadır. 1995 yılına ait istatistiklere göre Kuzey ve Merkez Kazakistan vilâyetlerinde Slav kökenli halkın sayısı şu şekildedir:

2. Kuzey ve Merkez Kazakistan vilâyetlerinde Slav kökenli halkın sayısı (1995)

Bölge	% Kazak	% Slav kökenli
Kostanay	18	47
Kuzey Kazakistan	19	62
Kökşetauv	30	40
Pavlodar	30	45
Karağandı	19	53
Doğu Kazakistan	28	65

Bağımsızlık sonrası Kazakistan'da son 11 yıl içerisinde demografik durum kısmen değişmiştir.

3. 20.yy'da Kazakistan'ın Nüfusu (M.Tatimov'un verilerine göre)

	1900	1920	1939	1959	1970	1979	1989
Kazaklar	75,0	60,0	38,0	29,8	32,6	36,0	40,0
Slavlar: Ruslar	13,8	30,4	51,5	52,1	51,1	48,1	44,4
Ukraynlar	8,7	18,0	40,2	42,7	42,4	40,8	38,0
Beyaz Ruslar	4,9	12,0	10,8	8,2	7,2	6,1	5,3
	0,2	0,4	0,5	1,2	1,5	1,2	1,1
Almanlar	0,4	0,5	1,5	7,2	6,6	6,1	5,9
Özbekler	2,4	2,0	1,7	1,5	1,7	1,8	2,1
Tatarlar	1,3	1,5	1,7	2,1	2,2	2,1	2,0
Uygurlar	2,0	1,2	0,6	0,6	0,9	1,0	1,2
Diğerleri	5,4	4,4	4,0	6,7	4,9	4,4	4,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bu verilerden de görüldüğü gibi 20. yüzyılın başında %75 olan Kazak nüfusu yukarıda söz ettiğimiz Sovyet ideolojisinden dolayı 1970 senesinde %32'ye inmiştir. Bundan sonraki dönemde (1980) halkın nüfusu ancak % 40'a çıkmıştır.

Öte yandan Sovyet döneminde Slav kökenlilerin (Rus, Ukrayn, Beyaz Ruslar) sürekli artış gösterdiğini görüyoruz. 20. yüzyıl başında %13 olan Slav kökenliler, 1970'li yıllarda büyük artış göstermiştir ve % 51-52'ye çıkmıştır. 1990'lı yıllar sonrası verilerine bakacak olursak :

4. Halkın Etnik Dağılımı (%)

	1990	1992	1994	1996	1997	1998	1999
Kazak	40,3	41,9	44,3	47,7	50,6	52,0	52,5
Rus	37,6	37,0	35,8	33,8	32,2	31,0	30,5
Beyaz Rus, Ukrayn ve Almanlar	12,0	11,0	9,8	8,2	7,2	7,0	7,0
Özbek, Tatar, Azeri ve Ahıska	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
Diğerleri: Yahudi, Ermeni, Yunan, Moğol Kore v.s.	4,1	4,1	4,1	4,2	4,0	4,0	4,0

Bağımsızlık sonrası Kazakistan'da Kazakların sayısının artış gösterdiğini ve başka ülkelerdeki Kazakların atayurduna dönüşünün, yerel halkın artışında etkili olduğunu gözlemlemek mümkündür. Bağımsızlığın kazanılmasından sonra Slav kökenli halkların da Rusya Federasyonu ve diğer ülkelere göç etmesi sonucunda, 1991-1995 yılları arasında Kazakistan'dan giden Rusların sayısı 584 bine ulaşmıştır.

Bu demografik yapı dolayısıyla, yani %52.5 Kazak nüfusun olduğu Kazakistan'da devlet diline geçiş siyaseti, aşama aşama ve hazırlıklı bir şekilde uygulanmaktadır.

Atayurduna dönmekte olan Moğolistan, İran, Afganistan, Çin Kazakları Kuzey bölgelere yerleştirilmektedir.

Kazakistan'ın başkentinin Almatı'dan Astana'ya taşınmasının sebeplerinden biri de Kuzeyde Kazak diline ortam hazırlamak, kuzey bölgelerini Kazaklaştırmak, iç göç dalgasına zemin hazırlamaktır.

Cumhuriyet genelinde devletin resmî dil siyasetini geliştirmek amacıyla hükümet tarafından Dilleri Geliştirme Bölümü, her bir şehir, bölge ve ilçe merkezlerinde Dil Merkezi iş yapmaktadır. Bunlar kendi evraklarının devlet dilinde yürütülmesini, dil kanunlarının uygulanmasını denetleyecek ve devlet dilini öğrenmek faaliyetlerini düzenleyecektir. Bunun yanında bölgesel şubeler ve buralardaki uluslar arası ilişkileri inceleyecek, devlet kurumlarında iş yürütmeyi devletin diline yönelik oluşturulmuş ahlakî psikolojik durumu tespit etmek için sosyolojik araştırmalar, anketler düzenleyecektir. Örneğin, Kızılorda bölgesinin devlet diline tamamen geçmesi öncesi yapılan bir anket sonucu şöyledir:

1. Siz devlet kurumlarında devlet resmî dilinde iş yürütülmesi sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?

- a) Tam olarak destekliyorum- %79,6
- b) Destekliyorum-%11,1
- c) Tam olarak desteklemiyorum-%1,9
- d) Hiç desteklemiyorum -%3,7
- e) Cevaplamak zordur-%3,7

2. Şimdiki durumda ildeki devlet kurumlarında devlet dilinde iş yürütme faaliyetlerinin etkisi fark ediliyor mu?

- a) Farkediliyor-%61,1
- b) Orta derecede farkediliyor-%33,3
- c) Hiç farkedilmiyor-%0,9
- d) Cevaplamak zordur-%4,6

3. Çalıştığınız kurumda resmî evraklar hangi dilde yürütülür?
- Kazakça-%39,8
 - Rusça-% 0,9
 - Rusça-Kazakça-% 37,0
 - Kazakçadan Rusçaya çevirmek suretiyle-%11,1
 - Rusçadan Kazakçaya çevirmek suretiyle-%2,8
 - Cevaplamak zordur-%8,3
4. Sizin çalıştığınız kurum iş yürütmeyi devlet dilinde yapmaya hazır mı?
- Tam olarak hazır-%35,2
 - Orta derecede hazır-% 29,6
 - Hazır değil-%0,9
 - Cevaplamak zordur-%23,1
5. Kurumunuzda işin devlet dilinde yürütülmesini engelleyen hususlar nelerdir?
- Memurların Kazakçayı bilmemesi-%5,6
 - Dallara göre teknik sözlüklerin olmayışı-%12,0
 - Kurs derslerinin düzenlenmeyişi-% 1,9
 - Yüksek merci organlarının verileri Rus dilinde istemesi-% 59,3
 - Kurum başkanının önem vermemesi-% 1,9
 - Kurumda tercüme bölümünün olmaması-%1,9
6. Sizin yaşadığınız bölgede çeşitli ulus temsilcilerinin ilişkisi nasıl?
- Dostça-% 63,0
 - Sakin-% 31,5
 - Tarafsız-% 2,8
 - Çatışmalı-% 0,9
 - Sorunlu-%0,0
 - Diğer-% 0,9
 - Cevaplamak zordur-% 0,9
6. Basın-yayın araçlarını daha çok hangi dilde kullanırsınız?
- Kazakça- % 26,9
 - Rusça- % 35,2
 - Kazakça-Rusça- %38,0

7. Devlet dilini öğrenmek için ne yapmak gerekir?

- a) Dil öğrenim kurslarını açmak-% 12
- b) Öğrenmeyi istemek- % 54,6
- c) Dil öğrenmeye devlet ve kurum yöneticileri iyi bir ortam sağlamalıdır- % 2,8
- d) Sözlükler, ders kitapları, terminolojik yayınları çoğaltmak gerekir-% 2,8
- e) Devlet dilindeki yayınları çoğaltmak gerekir-% 4,6
- f) Cevaplamak zordur- % 0

8. Devlet dili ile resmî dilin geleceği konusunda ne düşünüyorsunuz?

- a) Kazakça üstün olacak- % 54,6
- b) Kazakça ile Rusça eşit konuma gelecek-% 33,3
- c) Rusça üstün olacak- % 1,9
- d) Cevaplamak zordur-%10,2

Bölge halkının % 94,2 Kazaklar'dan oluşmasına rağmen, özellikle şehirlerdeki kurumlarda hâlâ Rusça-Kazakçanın paralel yürütülmekte olduğunu görüyoruz. Bunun bir sebebi de bugüne kadar bazı bakanlıkların bölgelere resmî evrakları Rusça göndermesidir. Örneğin, il valiliğine 1 Mart 2002 tarihine kadar gelen evraklar şu şekildedir: 743 evrakın 204'ü Rus dilindeyken, ilden gönderilen evrakların 86'sı da Rusçadır.

Ekonomi Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İstatistik Ajansı, Gümrük Komitelerinden gelen evraklar Rusça yazılır. Buna verilen cevaplar da Rusça verilir. Bu durum, Bakanlık memurlarının devlet dilini bilmemelerinden kaynaklanıyor. Cumhuriyetin Dil Kanunu devlet memurları tarafından çiğnemektedir. Çünkü, Kazakistan Cumhuriyeti'nin "Devlet Hizmet Kanunu"nda devlet memurlarının devlet dilini öğrenmesinin şart olduğuna hiç değinilmemiştir. Örneğin, devlet işlerine almak için düzenlenen eleme sınavlarını "boşalan devlet makamları veya Cumhurbaşkanı'nun onayıyla görevlendirecek organlar düzenleyecektir". (14/3 madde) denilmiştir.

Demek ki, bu maddede devlet dilini bilmek gibi bir zorunluluktan ziyade elemeyi kimin kararıyla kimin yapacağı söz konusudur. Bize göre Cumhuriyet'in Dil Kanunu'nun etkili olmayışı buna da bağlıdır.

Cumhurbaşkanı olabilmek için talep edilen Kazak dilini bilme şartı devlet memurlarından da talep edilmelidir.

Kazakistan Anayasası'na göre Kazakistan Cumhuriyeti'nde doğmuş, en az 35 yaşında olan, Kazakistan'da en az 15 yıl ikamet etmiş olan ve devlet dilini serbestçe kullanabilen her vatandaş Kazakistan Cumhurbaşkanı olabilir (Madde 42/2) denilmiştir.

Elbette, Cumhurbaşkanlığı makamına bir kişi gelir, ama devlet memurlarının sayısı oldukça kabardır. Bu yüzden de devlet memurlarının dili bilmesi “Devlet Hizmet Kanunu”nda talep edilmelidir.

Kazakçanın kendi topraklarında gerçek üstünlüğe sahip olamamasının esas bir sebebi de Kazakistan Anayasası’nda ve Dil Kanunu’nda Rus diline resmî dil statüsünün tanınmasından kaynaklanıyor.

Devlet kuruluşlarında ve yerel yönetim birimlerinde Kazakça ile birlikte resmî olarak eşit şartlarda Rusça da kullanılmaktadır.

Cumhuriyet Anayasası’nda Rusçanın yer alması Kazak dilinin devletin resmî dili olarak gelişmesine engel olmaktadır. Rus dili resmî dil olduğu için parlamentodaki kanunlar ve yasa tasarılarının orijinali Rusça yazılır, sonradan Kazakçaya çevrilir. Parlamento oturumlarında kanunlar Rusça tartışılır. Bazı devlet ileri gelenlerinin Dil Kanunu’nu dikkate almadan Kazakça yazılmış evrakların Rusça tercümesini istemesi insan haklarının çiğnenmesidir. Resmî evrakların, sadece % 10’u Kazakça hazırlanmakta, % 90’ı resmî dilde, yani Rusça hazırlanan evraklardan tekrar Kazakçaya çevrilmektedir. Bunun sebebi Rusçanın resmî dil statüsüne sahip olmasıdır.

Genel olarak bir çok ülkenin anayasasında görülen durum şöyledir: ülke halkının tarihi bakımdan esasını oluşturan milletin dili devlet dili olarak belirlenir; bu dilin devletin resmî dili olması ile bu ülkede yaşayan diğer ulus temsilcileri ise, orada yaşadıkları sürece bu dillere saygı gösterirler.

Bu açıdan baktığımızda, bugün Kazakistan’da yürürlükte olan Dil Kanunu en liberal kanun sayılır. Cumhurbaşkanı’nın onaylamış olduğu son 2001-2010 senelerine yönelik dil projesi de “Dilleri kullanma ve geliştirme” başlığını taşımaktadır ve Kazakistan’daki diğer ulus temsilcilerinin dillerinin gelişmesine de fırsat tanımıştır.

Cumhuriyet’te Kazakça ile Rusçanın birlikte kullanılması, Kazakistan durumunda olan bir ülkenin ve egemenliğinin ilk aşamasında yarar sağlayacaktır. Ancak, zamanla Kazak dilinin ahlakî ve maddî altyapısı güçlendikten sonra bu kanunun gözden geçirileceği de bir gerçektir.

Her bir devletin toplum hayatında basın ve yayın organlarının yeri ve önemi büyüktür. Kazakistan’ın dil siyasetindeki basın-yayın araçlarının katkısı konusu üzerinde de durmak istiyorum.

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında Kazakistan’ın ilk başkenti olan Orınbor’da temeli atılan *Dala Vilâyeti*, *Kazak*, *Türkistan Vilâyeti* gibi gazeteler ile *Aykap* isminde ilk dergiyi çıkaran Kazak basını, Sovyetler Birliği döneminde “Ruslaştırıldı”. Bağımsız Kazakistan’a “Ruslaştırılmış” basın araçlarının miras bırakılması gerçeği de bu konudaki zorlukların ne denli yoğun olduğunu gösteriyor.

Cumhuriyetin basın-yayın ve elektronik kamu/medya araçları %16 Kazak dilindedir. 24 Eylül 2002 tarihinde Dil Kanunu'nun uygulanışını ele alan Hükümet meclis toplantısında "Kazak gazetelerinin payının % 22'ye çıktığı" yönünde bilgi verildi. 19 Eylül 2002 tarihinde Astana şehrinde Kazakistan Cumhuriyeti'nin Kültür, Medya ve Toplumsal Anlaşma Bakanı Muhtar Kulmuhammed düzenlediği basın toplantısında Kazak dilinin ilk internet sayfasının açıldığını müjdeledi. Bu sayfanın içeriğinde şunlar bulunmaktadır:

1. Kazak Dili
2. Edebiyatı
3. Tarihi
4. Basın ve yayın
5. Parlamento
6. Hükümet
7. Terimler
8. Onomastika
9. "Kazakça öğrenelim" kursları
10. Kültür
11. Spor

Bu ve benzeri uygulamalar devlet dilinde haberleşmeyi yaygınlaştırmaya yönelik geniş imkânlar tanımaktadır.

WEB sayfasında Kazakça öğrenme kursunun bilgisayar projesi, Kazakistan Cumhuriyeti'nin Devlet Terminoloji Komitesi tarafından onaylanmış açıklamalı terimlerle Devlet Onomastik Komitesi kararıyla değiştirilmiş yer ve su adları, çeşitli armalar ve onların yazılışını gösteren bölümler yer alır.

Onomastik sahasında bağımsız Kazakistan'ın dil siyasetinin elde ettiği başarıları büyüktür. 1990'dan bu yana çalışmakta olan komite, Lenin, Karl Marx, Oktyabr, Kirov v.s gibi adlar verilen yerleşim merkezlerini eski tarihi adlarına yeniden kavuşturdu.

Değiştirilen bu tarihî yer ve su adları da web sayfasında yer almıştır. Kazakçanın asıl söz varlığından faydalanılarak yapılmış yeni terimler ile yabancı dil terimlerinin açıklamalarına ayrılmış bölüm son derece yararlıdır. Değinilmesi gereken diğer bir dil başarısı 1997 yılından itibaren "Rawan" yayınlarınının 31 ciltten oluşan Kazak Dilinin Terimler Sözlüğünü yayınlamaya başlamasıdır. Bugüne dek bir çok bilim dallarıyla ilgili bölümleri ciltler hâlinde yayınlandı.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Dil Kanunu'nun medya araçları ile ilgili 18/2 Maddesinde: "Devlet dilinin kullanılması amacı doğrultusunda mülkiyet şekline bakılmaksızın televizyon ve radyo yayınlarında devlet dilindeki yayınların hacmi,

zamanı ve süresi açısından başka dillerde verilen haberlerin toplamından az olmamalıdır” denilmiştir. Demek ki, başka dillerde verilen süreden devletin dilinde yayın yapan haberlerin hacminin fazla olması gerektiği ve yayının devlete ait veya özel olsun hepsi için geçerli olduğu belirlenmiştir. Fakat, bu kanunun talebinin ne kadar gerçekleştirildiğini aşağıdaki şekilden görebiliriz.

5. Haftalık Televizyon haberlerinin Dil Açısından Payı (%)

YAYIN	2002		2000	
	Kazakça	Rusça	Kazakça	Rusça
1. ELARNA	100	—	100	—
2. KAZAKİSTAN	49,1	49,5	55,88	41,18
3. RAHAT	46,7	53,2	21,43	78,57
4. ŞAHAR	40,2	59,8	12,94	87,06
5. TAN	39,6	60,4	-	100
6. A1 (NTK)	25,1	74,9	4,55	95,45
7. KTK	24,2	75,8	5,5	94,5
8. KABAR	22	77,8	13,27	86,73
9. 31 ARNA	18,7	81,3	4,55	95,45
10. YUSA	11,1	88,9	—	—
TOPLAM	31,3	68,7	16	84

Not: * Şekil 11-17 Mart 2002 aralığında televizyon yayınlarından verilen haberlere dayanılarak yapıldı.

** KAZAKİSTAN haber yayınının haftalık haberlerinin % 1,4’ü Kore, Alman ve Uygur dillerinde gerçekleşmiştir.

*** KABAR yayınının haftalık haberlerinin % 0,2 İngilizce yayınlanmıştır (Haber-News)

Şekilden de gördüğümüz gibi 2000 yılıyla mukayese edildiğinde, bütün yayınlarda devlet dilinin televizyon haberlerindeki hacmi artmıştır.

Ykarda belirtilen KAZAKİSTAN yayınının % 1,4’ünün Kore, Alman ve Uygur dillerinde gerçekleştirilmesi Kore dilindeki “Kore Saram”, Alman dilindeki “Guten Abend”, Uygur dilindeki “Alitağ” projeleri ile uygulanıyor.

Kazakistan’daki yayın dilinde Rus dilinin üstünlüğünü istatistik belgeler şu şekilde ortaya koymaktadır:

6. Kazakistan'daki yayın dilinde Rus dili (%)

Bütün yurttaki ve Almatı'daki	Haftalık saati	Kazakça	Rusça
10 TV yayını	1009	333	766

Son iki yılda Kazakistan Cumhuriyeti'nin Kültür, Medya ve Toplumsal Anlaşma Bakanı olarak tayin edilen M. Kulmuhammed'in başkanlığında televizyon yayınlarının "Kamu/Medya Araçları Hakkında" Kanunu ile "Dil Kanunu'nun" televizyon yayınlarında uygulanışı standart hukuksal açıdan denetime tabi tutulmaya başlandı.

2002 yılı devlet dilindeki haberlerin payının 2000 yılına kıyasla az da olsa artış gösterdiği bir gerçektir. Biz istatistiklere bakarak, bu konuda az da olsun, gelişmeler kaydedildiği kanaatine varabiliriz. Fakat televizyon yayınlarındaki devlet dili problemi bununla da bitmiyor. Sebebi "az da olsa hacmi" büyümüş devlet dilindeki haberlerin gece 12 ve 1'den sonra başlamasıdır. Bunu şu veriler net bir şekilde ortaya koyuyor:

7. Bazı yayınların Kazakça haberlerinin zaman süresi açısından payı (%)

Yayın	Gündüz (7:00-24:00)	Gece (24:00-7:00)
1. TAN TV	42	58
2. RAHAT TV	32	68
3. KTK TV	25	75
4. 31. ARNA TV	13	87
5. A1 (NTK) TV	3,5	96,5

Demek ki, Kazakça yayınlanan haberler TAN yayınında % 42 oranında gündüz, % 58 oranında gece verilirken, RAHAT yayınında bu oran % 32 gündüz, % 68 gece olarak dağılmaktadır.

Ancak bunlarda da müzik haberlerine ağırlık verilmektedir. Hükümet Dil Kanunu'nun uygulanmasını istediğinden, özel yayınlar sadece devlet dilindeki paylarını artırmak amacıyla bu tür girişimlere başvurmaktadır. Bunun gibi Devlet Dili Kanunu'nda gösterildiği şekilde uygulamadaki zorluklar ve sorunlar toplum hayatının her bir kesiminde devam etmektedir.

Bilhassa Dil Kanunu'nun içeriğinde yer alan eksiklikler buna engel olmaktadır. Örneğin, 8. Maddede: "Devlet organlarında devlet dili ile resmi dilin birlikte uygulanmasının isteğe bırakıldığı" kaydı devlete bağlı olmayan özel kuruluşlarda ise, "...ihtiyaç olduğu zamanlarda diğer diller kullanılacaktır" diye daha da yumuşatılmıştır. Bu yüzden de devlete bağlı olmayan özel kurumlarda Kazakçanın

kaderi sadece kurum başkanı ve memurlarının vatandaşlık ahlâkına bağlıdır. Bunun yanısıra Kanun'un 19/2 Maddesinde Kazakistan sınırları içerisinde devlete bağlı olmayan özel kurumların isimlerinin hangi dilde yazılması gerektiğinin net bir şekilde belirtilmemesi sokaktaki reklam kültürünün seviyesini düşürmekte ve isimlerinin önceki gibi Rusça yazılmasına imkân vermektedir.

Bağımsızlığın ilk 10 yılındaki tecrübeler dil kanundaki eksiklikleri ortaya çıkarmıştır.

Sonuç olarak, Kazakistan Cumhuriyeti'nde devlet dilinin Devlet Dili Kanunu'nda gösterilen düzeye yükselmesi için şu konuların gerçekleşmesini temenni ederdik:

1. Kazak dilinin gelişmesi için psikolojik ve sosyal ortamın hazırlanması;
2. Kazak dilinin devlet yönetim dili olarak oluşmasını sağlamak;
3. Dil sahasında standart ve hukukî zeminin geliştirilmesini sağlamak;
4. Devlet dilinin kullanılmasında bilimsel metodolojik ve maddî altyapıları güçlendirmek ve kadroları en iyi şekilde değerlendirmek;
5. Dili öğretmenlerin en iyi yöntemlerinden istifade etmek; Yeni teknoloji ürünlerinden yararlanmak; Dil öğrenme yöntemlerini geliştirmek;
6. Kazak okulları ile yüksek öğretim kurumlarının devlet dilinde eğitim veren bölümlerine devlet tarafından desteğin sağlanması; eğitim araç ve gereçleri ve yeni teknoloji ürünleriyle donatılması;
7. Devlet resmî dilini bilen diğer ulus temsilcilerinin teşvik edilmesi;
8. Devlet memurlarının devlet dilini mutlaka bilmelerinin şart koşulması;
9. Resmî evrakları ve basın yayınları devlet dilinde yaygınlaştırmak suretiyle dilin toplumsal alanını genişletmek;
10. Kazak halkının demografi durumunu iyileştirme amacıyla devlet tarafından destekleme faaliyetlerini yürütmek: ailelere yardımda bulunmak, Kazakistan dışından ülkeye geri dönen Kazaklara yardım sağlamak vs.

Kazak halkının atasözü şöyle der: "Batpandap kirgen auru miskaldap çığadı", yani "insan hastalığından bir gün içerisinde tamamen kurtulamaz, zamanla iyileşir".

Sömürgecilikle birlikte gelen yabancı dilin çok çabuk tasfiyesi mümkün görünmemektedir. Asya'nın kalbinde bulunan Kazakistan'da Kazakçanın istenilen düzeye yükseleceğine ve Abay ve Muhtar gibi ünlü düşünürlerce taçlandırılan Kazak dilinin geleceğine inanıyoruz.

Kaynaklar

- TATİMOV M. (1992) *Halk-Name Nemese San men sapa*. Almatı.
Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Dil Kanunu. Almatı 1989.
Kazakistan Cumhuriyeti'nin Anayasası. Almatı, 1995.
2001-2010 Yıllar Arasında Dillerin Kullanılışı ve Geliştirilmesinin Devlet Projesi. Astana , 2001.
Kazakistan Cumhuriyeti'nin Diller Kanunu. Almatı 1997.

Gülnur Smagulkızı Boranbayeva

Doç. Dr., Abay Adındaki Almatı Devlet Pedagoji Üniversitesi öğretim üyesidir. 1994'te "XV-XVIII. Yüzyıllar Arasında Kazak Şiirindeki Deyimler" adlı tezi ile doktor, 2001'de Abay Adındaki Almatı Devlet Üniversitesi'nde Genel Dil Bilimi ve Kazak Dili Tarihi Bölümü'nde doçent ünvanını aldı.

Adres: Abay Adındaki Almatı Devlet Pedagoji Üniversitesi, Genel Dil Bilimi ve Kazak Dili Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi, 13 Dostyk Av., Almaty, Kazakistan, 480100.

e-posta: almu68@mynet.com

Yazı bilgisi :

Alındığı tarih: 26 Şubat 2003
Düzeltilme için gönderildiği tarih: 20 Haziran 2003
Düzeltilmeden sonra kabul edildiği tarih: 30 Temmuz 2003
E-yayın tarihi: 7 Kasım 2004
Çıktı sayfa sayısı: **22**
Tablo Sayısı: **7**, Kaynak Sayısı: **5**